З'ЕДНАННЕ БЕЛАРУСКАГА НАРОДА

★ ★ ★

П. ПАНАМАРЭНКА

Сакратар ЦК КП(б) Беларусі

★ ★ ★

Калі ў 1922 годзе раталася пытанне аб аб'єднанні ўсіх совецкіх рэспублік у адну саюзную дзяржаву — СССР, — таварыш Сталін гаварыў:

«Ці-ж гэта не здзіўляюча, што там, на Захадзе, у свеце буржуазнай дэмакратыі, мы маем справу з паступовым разлажэннем і заняпадам многанацыянальных дзяржаў на састаўныя часткі (накшталт Вялікабрытаніі, якая, не ведаю, як яна ўладзіць справу з Індыяй, Егіптам, Ірландыяй, або накшталт Польшчы, якая, зноў-жа не ведаю, як яна ўладзіць справу з сваімі беларусамі, украінцамі, немцамі, яўрэямі), а тут, у нашай федэрацыі, аб'ядноўваючай не менш 30 нацыянальнасцей, тут, наадварот, мы маем справу з працэсам умацавання дзяржаўных сувязей паміж незалежнымі рэспублікамі, з працэсам, вялучым да ўсё больш цеснага збліжэння незалежных нацыянальнасцей у адну незалежную дзяржаву! Вось вам два тыпы дзяржаўных аб'яднанняў, з якіх першы тып, капіталістычны, вядзе да развалу састаўных частак дзяржавы, а другі тып, совецкі, вядзе, наадварот, да паступовага, але моцнага збліжэння раней незалежных нацыянальнасцей у адну незалежную дзяржаву» (І. Сталін. «Марксізм і нацыянальна-каланіяльнае пытанне», стар. 93).

Гістарычныя падзеі поўнасцю пацвердзілі правільнасць гэтых вывадаў таварыша Сталіна. Многанацыянальная совецкая дзяржава пераможна прайшла скрозь усе гістарычныя выпрабаванні. Яна ўстанавілася як непахісны аплот соцыялізма, як увасабленне непарушнай дружбы і єднання народаў. Многанацыянальныя-ж буржуазныя дзяржавы разлазіраюцца ўнутранымі, непрымірымымі супярэчнасцямі. У рэзультаце гэтых супярэчнасцей на нашых вачах у некалькі дзён загінула панская Польшча.

З самага пачатку свайго існавання панская Польшча стала турмой народаў. Правячыя класы Польшчы нічаму не навучыліся на прыкладах крушэння многанацыянальных капіталістычных дзяржаў. Наадварот, яны з асобай стараннасцю вывучалі іх метады каланіяльнага разбою, эксплаатацыі і нацыянальнага прыгнечання і прымянялі іх у адносінах няпольскіх нацыянальнасцей, у асаблівасці ў адносінах да беларусоў і украінцаў.

Узніклая на руінах пасляваеннай Еўропы па волі пераможцаў у першай імперыялістычнай вайне панская Польшча адразу-ж узяла на сябе ролю апрычніка англа-французскага імперыялізма ў барацьбе супроць Совецкай краіны. Гэтая роля адпавядала і ўласным імперыялістычным накіраванням польскіх памешчыкаў і капіталістаў.

Абураваемая сваёй так званай цывілізатарскай місіяй на ўсходзе Еўропы, Польшча, гэты, па выражэнню Леніна, ублюдак дзяржавы, усю сілу сваіх «цывілізатарскіх» прыёмаў абрушыла на народы Заходняй Беларусі і Заходняй Украіны.

Правячыя кругі Польшчы вельмі добра ведалі, што яе палітыка нацыянальнага прыгнечання выклікае нянавісць у беларускіх і украінскіх рабочых і сялян да польскіх паноў-прыгнятальнікаў. Таму-та паны і былі так неспакойны ў адносінах «усходніх крэсаў», як яны называлі Заходнюю Беларусь і Заходнюю Украіну. Былы польскі міністр Вітос прама і недвусэнсоўна гаварыў: «Нашы спрэчкі з Расіяй аб усходніх землях выклікалі 15 войн і 3 паўстанні, і яны яшчэ не вырашаны, і вырашыць іх можна толькі па двух напрамках — каланізацыяй усходніх зямель польскімі элементамі і асіміліраваннем».

Каланізацыя польскімі нацыяналістычнымі элементамі Заходняй Беларусі і спробы асіміліравання, знішчэння нацыянальных асаблівасцей беларускага насельніцтва і былі асноўнымі элементамі палітыкі польскай дзяржавы ў адносінах да Заходняй Беларусі. Імкненне зрабіць Заходнюю Беларусь аграрным прыдаткам цэнтральнай Польшчы, упаўне і ва ўсім залежачым ад яе, эканамічнае аграбленне рабочых і працоўных сялян і бязлітаснае падаўленне рэволюцыйнага руху сярод іх, разгром рэволюцыйных арганізацый, забарона роднай мовы, разгром культурных устаноў беларусоў, зверскія карныя экспедыцыі ў адказ на малейшыя праяўленні сімпатый да рускіх, да Совецкага Саюза, канцэнтрацыйныя лагеры і турмы — вось сродкі «цывілізацыі» і далучання да польскай культуры «ўсходніх крэсаў».

Велізарныя натуральныя багацці Заходняй Беларусі драпежніцка эксплаатаваліся капіталістамі і памешчыкамі. Сыравіна вывозілася ў цэнтральную Польшчу. На Заходнюю Беларусь у 1934 годзе прыходзіўся ўсяго 1 проц. выпрацоўваемай у Польшчы электраэнергіі, а ў 1938 годзе — толькі поўпроцента. Тут не толькі не дапускалася ніякага прамысловага будаўніцтва, наадварот, існаваўшая прамысловасць усяляк удушалася.

Цэлы рад прамысловых галін, як скураная, запалкавая і іншыя, быў амаль зусім ліквідаваны. Больш палавіны тэкстыльнай прамысловасці Беластока было разбурана. З існаваўшых 200 тэкстыльных прадпрыемстваў засталося 83, а колькасць рабочых на тэкстыльных фабрыках скарацілася амаль на 70 проц. у параўнанні з 1913 годам.

Пазбавіўшы Заходнюю Беларусь якога-б та ні было прамысловага развіцця, польскія правіцелі імкнуліся ператварыць яе ў рынак збыту і ў пастаўшчыка танней сыравіны і танных рабочых рук для польскай прамысловасці.

Становішча рабочых у Заходняй Беларусі было немагчыма цяжкім.

Аб жыццёвым узроўні польскіх рабочых польскі прафесар Кржывіцкі пісаў: «Калі мы хацелі-б знайсці краіну, найбольш блізкую па структуры рабочага бюджэта да нашай краіны, то, як-бы гэта ні здавалася парадаксальным, — гэта бюджэт індускага рабочага ў Бамбеі». А становішча рабочых Заходняй Беларусі было ўдвая цяжкім, бо беларускі рабочы атрымліваў заработную плату на 45—65 проц. ніжэй заработнай платы польскіх рабочых у Варшаве. Адсутнічалі самыя элементарныя меры па ахове працы. Рабочы дзень быў па сутнасці не абмежаван і, як правіла, даходзіў да 12 і нават 14 гадзін. Да ўсяго гэтага пастаянная пагроза быць выкінутым на вуліцу.

Працоўнае сялянства Заходняй Беларусі бязлітасна эксплаатавалі, прыгняталі памешчыкі, асаднікі, дзяржаўныя чыноўнікі і кулакі. У Заходняй Беларусі памешчыкі захвацілі палавіну ўсёй зямлі, а, напрыклад, у Палескай вобласці — каля трох чвартак. 85 процантаў лясоў належала памешчыкам і дзяржаве, астатнія 15 процантаў — кулакам. Памешчыкі захвацілі амаль усе лугі і выпасы для жывёлы.

Пазбаўлены зямлі і жывёлы, селянін пападаў у бязвыхадную кабалу да памешчыка, да асадніка і кулака. Прыгонніцкі перажытак — адработкі — меў паўсяменнае распаўсюджанне. Селянін адпрацоўваў за ўсё: за пасьбішча, за лес, за арэнду зямлі, за штрафы. Адработкі даходзілі да 100 дзён у год. 80 процантаў вясковага насельніцтва цягнулі жабрацкае існаванне. Пулаўскі сельскагаспадарчы інстытут падлічыў, што дзённыя выдаткі на аднаго дарослага чалавека ў цэнтральнай Польшчы складалі 12 грошаў у дзень, а ў Заходняй Беларусі — усяго 4 грошы.

Падаткі, якія падалі на сялянства (пазямельны, ураўніцельны, паркоўны, дарожны, падаходны і іншыя, іх налічвалася звыш 70), аднімалі ў селяніна 40—50 проц. валавога даходу. Акрамя таго, селяніна грабілі і як пакупніка. Селянін вымушан быў плаціць, напрыклад, гандлярам за 1 кілограм солі 3 кілограмы жыта або за 1 каробку запалак — больш літра малака.

Асобае месца ў правядзенні польскай каланізатарскай палітыкі ў Заходняй Беларусі займала ваеннае асадніцтва. Наўрадці можна было знайсці што-небудзь больш ненавіснае для заходнебеларускага селяніна, чым асаднік. Асаднікі захвацілі ў сялянства, і без таго ўжо аграбленага памешчыкамі, сотні тысяч гектараў лепшых зямель. Асаднікі, навербаваныя з былых легіянераў — удзельнікаў совецка-польскай вайны 1920 года, — з'яўляліся непасрэднымі супрацоўнікамі польскай ахранкі і кулацкіх дружын, створаных для падаўлення рэволюцыйных выступленняў сялян і спаймання іх кіраўнікоў, для зверскай расправы з сялянамі за праяўленне малейшай нелаяльнасці да польскіх устаноў або афіцыяльных асоб. Асаднікі, гэтыя душыцелі вызваленчай барацьбы працоўных мас, поўнасцю вызваляліся ад падаходна-маймаснага і іншых падаткаў і павіннасцей, якімі бязлітасна давілі беларускіх сялян.

Такі асаднік, які рассеўся на хутары ў 40—50 дзесяцін лепшай зямлі, захвачанай у сялян, атрымаў беззваротна субсідыі дзяржавы на набыццё жывёлы і абзавядзенне будоўлямі і інвентаром, карыстаецца дармовай батрацкай працай, выхоўваў сваіх дзяцей у духу нянавісці да народа, з'яўляўся найбольш зверскім эксплаататарам сялянства.

Сяляне вялі бесперапынную барацьбу супроць сваіх злейшых ворагаў — асаднікаў. Гэта барацьба мела самыя разнастайныя праяўленні: ад байкота да разгрому іх маёнткаў. Нават «Газета варшавска» вымушана была прызнаць, што многія асаднікі «згусціўшайся атмасферы на крэсах не маглі вытрымаць» і ўцякалі назад у Польшчу.

Народы Заходняй Беларусі, задаўленыя эксплаатацыяй, падвяргаліся жорсткаму нацыянальнаму прыгнёту, былі пазбаўлены ўсякіх палітычных правоў.

Увесь дзяржаўны апарат быў адтан у рукі нязначнай польскай меншасці, няпольскія нацыянальнасці не мелі права займаць якія-небудзь пасады ў дзяржаўным апараце. Усякая мова, акрамя польскай, была забаронена ва ўсіх установах, у школе і нават у прыватным жыцці. Поўнасцю былі ліквідаваны школы на беларускай мове. Настаўнікі-беларусы былі выгнаны са школ, і многія з іх падвяргаліся рэпрэсіям.

Правядзенне гнуснай палітыкі гвалтоўнага апалячання было афіцыяльнай лініяй улад, школы, царквы і суда.

Цяжкім ва ўсіх адносінах было становішча яўрэйскага насельніцтва Заходняй Беларусі. Пагромы адбываліся афіцыяльна. У буйнейшым горадзе Заходняй Беларусі — Беластоку — у адносінах да яўрэяў праводзілася такая-ж лінія, як у адносінах неграў у ЗША: асобыя школы, крамы, сталовыя, бані. Нават хаджэнне па некаторых вуліцах для яўрэяў было пад забаронай. Яўрэйская беднота не мела магчымасці атрымаць работу і тым самым асуджалася на голад і вымыранне. Пастаяннае распальванне нацыянальнай розні, распальванне польскага шавінізма выклікала абвастрэнне і яўрэйскага нацыяналізма, асабліва ў дробнабуржуазным асяродзі. Контрэволюцыйная буржуазна-нацыяналістычная палітыка такіх партый, як Бунд, Паалейцыён і ім падобныя, у велізарнай ступені садзейнічала ажыццяўленню намераў каланізатараў, якія ўсімі мерамі дабіваліся раз'яднання працоўных розных нацыянальнасцей.

Метадам бязлітаснай эксплаатацыі, разбою, жорсткіх паліцэйска-карных экспедыцый і ўдушэння беларускай культуры польскія правіцелі на працягу дваццаці год дабіваліся «паціфікацыі» — уціхамірання беларусоў, імкнуліся пазбавіць беларусоў іх нацыянальнай самасвядомасці, дабіваліся таго, каб былі забыты беларуская мова і культура, імкнуліся парваць сувязі беларускага народа з вялікім рускім народам і вытравіць сімпатыі да гэтага народа, імкнуліся стварыць з беларусоў паслухмяных і пакорлівых рабоў польскай памешчыцка-капіталістычнай дзяржавы.

Усяму свету ясна зараз, чаго дабіліся польскія заправілы ў рэзультаце гэтай палітыкі.

У нашым распараджэнні знаходзіцца дакумент — дакладная запіска былога ваяводы Беластоцкага ваяводства Генрыха Осташэўскага ў палітычны дэпартамент міністэрства ўнутраных спраў ад 23 ліпеня 1939 года за № 58/39. Запіска носіць нелвухсэнсоўны загаловак: «Праблемы ўмацавання польскага панавання ў Беластоцкім ваяводстве». Запіска паявілася ў свет у рэзультаце праведзенага ў 1939 годзе ўпраўленнем ваяводы абследавання беларускай вёскі і горада з пункту гледжання праверкі «поспехаў» польскай палітыкі каланізацыі і асіміляцыі. На справе абследвальнікі лішні раз вілавочна пераканаліся ў тым, што польскі ўплыў — гэта міф. Пераканаліся ў тым, што польскіх каланізатараў ненавідзяць усюды — і ў горадзе і ў вёсцы. Ахоплены страхам перад непазбежнай катастрофай, у жаху перад усеагульным гневам народа, ваявода б'е трывогу, піша ў Варшаву. Вось старонкі яго запіскі:

«...Беларусы — ёсць этнічная група насельніцтва, асеўшая на зямлі і звязаная з ёю. Працэс асіміляцыі, аб якім можа быць гутарка, калі гаварылі аб умацаванні польскага ўладаючага становішча на гэтым участку, з часу аднаўлення Расіі чы Паспалітай не дасягнуў значных рэзультатаў. Свядома беларускі элемент садзейнічае руху прарускай арыентацыі. У першым радзе стаяць тут даваенныя рускія сімпатыі. Замест іх мы павінны выпрацаваць сімпатыі да Польшчы. Польскія элементы не паспелі да гэтага часу не толькі ахапіць і павесці за сабой, але і нават звязацца з беларускай вёскай».

Далей ваявода піша аб становішчы ў гарадах:

«...Катастрафічнае становішча з польскім панаваннем у гарадах і мястэчках дыктуе неабходнасць прыняцця быстрых і радыкальных мерапрыемстваў».

Або напрыклад, ён піша аб настроях яўрэяў:

«...Яўрэі, якія знаходзяцца ў гранічных Беластоцкага ваяводства і асабліва ва ўсходніх паветах, складаюць спецыяльны тып яўрэяў, так званых «літвакоў». За выключэннем агульных сувязей доўгага часу з намі «літвакі» не змаглі далучыцца да дзяржаўнасці і да польскай культуры. Яны карыстаюцца да сёнешняга дня рускай мовай і складаюць пераважна разбураючы элемент (дэканструкцыйны), або ў лепшым выпадку раўнадушны да польскай дзяржаўнасці».

Ваявода Осташэўскі, седзячы на вулкане, як відаць, згубіў усякае пачуццё рэальнага. Ён памышляе аб захаванні «ўладаючага становішча» любой цаной. Па яго думцы, для гэтага патрэбна «не так многа». Ваявода прапаноўваў:

«...Выражаючыся коратка, нашы адносіны да беларусоў могуць быць выражаны так, што мы жадаем аднаго, настойліва патрабуем, каб гэта нацыянальная меншасць думала па-польску, нічога ёй узамен гэтага не даваць, і нічога не рабіць у іншым напрамку. Жадаючы, аднак, гэты працэс паскорыць, інакш гэта можа павесці да паяўлення розных непаразуменняў, мы павінны перамагчы старажытную беларускую культуру».

Сумны вынік падвёў ваявода 20-гадоваму панаванню Польшчы: не ўмацаванне «польскага ўладаючага становішча ва ўсходніх крэсах», як гэтага хацелася-б ваяводзе і ўсёй правячай клікі, а крах ідыёцкай антынароднай палітыкі польскіх уладароў і ўсеагульнае азлабленне супроць прыгнятальнікаў.

Польска-германская вайна з усёй вілавочнасцю паказала ўнутраную нядзольнасць многанацыянальнай польскай дзяржавы. Польшча пацярпела бясспрыкладнае ваеннае паражэнне. Польская дзяржава ў небывала кароткі тэрмін распалася, перастала існаваць.

Такі маланкападобны развал дзяржавы з'яўляецца вынікам той грубай драпежніцкай эксплаатацыі, якую правячыя кругі Польшчы праводзілі ў адносінах да украінцаў, беларусоў, яўрэяў і т. д. Польскія правіцелі, зацеяўшыя вайну, не знайшлі ніякай апоры ў народзе.

Совецкі народ працягнуў руку дапамогі братам Заходняй Украіны і Заходняй Беларусі і вывеў іх з кашмару вайны, з-пад прыгнёту эксплаатацыі польскіх памешчыкаў і капіталістаў. З дапамогай вялікага народа Краіны советаў, з дапамогай гераічнай Чырвонай Арміі прапоўныя «ўсходніх крэсаў» былой панскай Польшчы знішчылі ўладу польскіх памешчыкаў і капіталістаў, знішчылі каланіяльнае прыгнятанне і эксплаатацыю, нацыянальнае прыгнечанне і палітычнае бяспраўе.

Народнае Сабранне Заходняй Беларусі, выражаючы волю ўсяго народа, маючы перад сабой вялікі прыклад Совецкага Саюза і горкі вопыт свайго жыцця, аднадушна дэкларыравала ўстанаўленне на тэрыторыі Заходняй Беларусі совецкай улады, як адзінай сапраўды народнай улады, з'яднанне з адзінакроўным народам Совецкай Беларусі і ўваходжанне ў Саюз Совецкіх Соцыялістычных Рэспублік, канфіскацыю памешчыцкіх зямель,

З поўным тэкстам дакумента можна азнаёміцца ў бібліятэцы